

ĐURĐA STRSOGLAVEC

Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani

Treba misliti i na korisnost jezika (o jezičnom poslanju Marka Pohlina)

Marko Pohlina je autor prvog tiskanog rječnika sa slovenskim natuknicama (1781), uvod u njegovu *Kranjsku gramatiku* (1768), napisanu na njemačkom jeziku, prva je manifestacija slovenskih prosvjetiteljskih, odnosno narodnoprporodnih težnji, a poglavlje o poetici i metrici u istoj knjizi prva praktična pobuda za književno stvaranje na slovenskom jeziku.

Ključne riječi: Marko Pohlina, *Kranjska gramatika*, stručno nazivlje, poetika, prosvjetiteljstvo

1. Uvod

Razdoblje koje najistaknutije omeđuju 1768. godina, kada je izašla *Kranjska gramatika* Marka Pohlina, i 1830. godina, kada je izašao prvi svezak pjesničkoga zbornika *Kranjska čbelica*, za povijest slovenske književnosti važno je prije svega zato što se u to vrijeme prvi put jasno ukazala potreba za literaturom na slovenskom jeziku. U tom je razdoblju staru književnu praksu, koja se planirano brinula prvenstveno za vjerski život i uske potrebe crkve, potisnula nova, koja je postavila zahtjeve za slovenskom kulturom i slovenskom svjetovnom književnošću. Tako je slovenski jezik kao književni počeo konkurirati latinskom, koji je do tada bio privilegirani jezik za više kulturne potrebe, i njemačkom, koji je kao državni jezik sve više zamjenjivao latinski i na slovenskom etničkom prostoru. Njemački se jezik na slovenskom etničkom prostoru afirmirao prije svega u onim slučajevima kada literatura nije htjela biti ograničena samo na učeni svijet nego je htjela odzvanjati na širem zemljopisnom prostoru, dakle u vjerskoj literaturi i lecima, u topografskim i polihistorijskim predstavljanjima zavičaja i njegovih znamenitosti.

2. Gramatika

Prvom manifestacijom slovenskih prosvjetiteljskih, odnosno narodnoprporodnih htijenja smatra se uvod u gramatiku bosonogog augustinca Marka Pohlina iz 1768. godine, u kojemu se obraća Kranjcima riječima: „Nemojmo se sramiti svoga jezika,

dragi zemljaci! Nije tako loš kao što mislite” (Pohlin 1970: 11), a prvom praktičnom pobudom za literarno stvaranje na slovenskom jeziku poetološko poglavlje u istoj knjizi. Slovenski su se stvaraoci u razdoblju prosvjetiteljstva našli pred velikim poslom. Tadašnji slovenski jezik, funkcionalno neslojevit, trebalo je osposobiti za sva područja, a prije svega za praktične potrebe, te dokazati da se i na njemu može napisati umjetničko djelo.

Pohlin u uvodu na početku čitatelju objašnjava svoj jezični nazor:

Svaki dobro utemeljeni jezik ima svoju hvalu, slavu i korist. Ljudsko ga društvo upotrebljava i za svoju korist, i za otkrivanje misli i za označavanje stvari. (...) Uvidavniji svećenici ne preziru nijedan jezik, dobro razumiju koje su njegove odlike i korist. (Pohlin 1970: 7)

Isto tako odmah daje do znanja zašto se latio pisanja gramatike:

Za korist domovine i za obnovu gotovo do kraja iskvarenog kranjskog ili (da ga nazovem njegovim iskonskim imenom) ilirskog jezika zadao sam sebi sastaviti pravu gramatiku. Koje su odlike kranjskoga jezika? Pitam stoga jer mu ne priznaju nijednu. (Pohlin 1970: 7)

Pohlin je bio uvjeren da je prvi uvjet za uvođenje slovenskoga jezika u škole i javni život dobro utemeljena gramatika koja će se uzdignuti iznad tadašnjega istodobnog postojanja četiriju različitih slovenskih narječja, koja su ujedno imala funkciju književnih jezika, kranjskog, koruškog, štajerskog i prekomurskog, te učenicima ponuditi čvrsta pravila. Ovako kaže:

Naš tako plemeniti, tako korisni, tako sveti jezik u našoj je Vojvodini Kranjskoj posljednjih godina tako oslabio da takvo što ne pamate ni najstariji Kranjci. Što je krivo za to? Jedan je od razloga to što uopće nije bilo nikakvih pravila, odnosno nikakve gramatike u kojoj bi se moglo potražiti i naći što je ispravno. Mnogi su, odnosno ako ćemo pravo, svi su uzdisali samo za gramatikom. Ja također. (Pohlin 1970: 12)

Jezični korpus koji je Pohlin htio obraditi u svojoj normativnoj gramatici bio je ljubljanski govor. Izabrao ga je zato što se taj govor govorio u najvećem slovenskom gradu. Prosvjetiteljski pokret želio je seosko stanovništvo kultivirati i potaknuti ga da počne prihvaćati građansku uljudnost i civiliziranost, pa tako i gradski govor. Naravno da su prve kritike Pohlinove gramatike stigle iz redova pokrajinskih pisaca (Toporišič 1983).

Iako su Pohlina javno kritizirali gotovo svi njegovi suvremenici i pozivali ga neka ne unosi razdor u slovensko literarno stvaralaštvo, razvio je za tadašnje prilike gotovo nepojmljivu književnu djelatnost. Na svoju je stranu pridobio veći dio školaraca. Njegovi su učenici 1779. godine počeli izdavati tzv. almanah muza *Pisanice od lepeh umetnost*, prvu posve beletrističku publikaciju na slovenskom jeziku. I Pohlina je produkcija opsežna, izdavao je školske i crkvene knjige, praktične priručnike, kronike, rječnike, čak se spremao prevesti Bibliju (Kidrič 1976: 422–423). Da mu je taj naum uspio, zacijelo bi njegove pravopisne i gramatičke novotarije prevladale.

3. Kronika

Pohlin, najoduševljeniji i najradišniji predstavnik prve generacije slovenskih preporoditelja, a istodobno i najkritiziraniji i omalovažavan, po naobrazbi, mentalitetu i literarnom ukusu nije bio blizu prosvjetiteljskoj misli. Živio je duboko u tradicionalnim i već gotovo preživjelim pogledima svoga redovničkog okruženja, no upravo je on postavio najradikalniji preporodni program koji je trebao za slovenstvo mobilizirati sve slojeve kranjskog stanovništva. Rječit je primjer takve njegove dvojnosti rukopisna *Kranjska kronika* (1. dio 1770. godine, 2. dio 1788.) na slovenskom jeziku, koju je prema običaju baroknih kroničara započeo s postankom svijeta i napunio je raznim biblijskim pričama i prijevodima starih rimskih povjesničara. Žiga Zois Pohlinau kroniku nije poštedio oštre kritike. Godine 1794. u recenziji Vodnikovih priloga za kalendarski dodatak *Kranjskoj pratici* kaže:

Takvih sažetih odlomaka biblijskih i mitoloških priča puni su svi njemački provincijski kalendari, posebno onaj koji izdaje izdavač Eger u Ljubljani, a sastavlja ga jezični heretik Markus. Linhart se obavezao da će iz svoje Povijesti Kranjske napraviti sažetke najslavnijih razdoblja od prvih naseljenja Slavena u pokrajini i da će ih dati tiskati uz kalendar – za to će mu svaki seljak biti puno zahvalniji nego Marku za Salomonov hram i ostatke Troje. (Zois 1970: 25)

Međutim, na početku Pohlinau kritizirane kronike stoji najradikalnija preporodna izjava:

Kad god sam ja od kakvog kranjskog pisara knjige koje nisu bile na kranjskom jeziku napisane u ruke dobio, vazda sam milo uzdahnuo, rekavši: a zašto ne na kranjskom? Zar vi Kranjci sami sebi ne priuštite djela vaših glava, nego ih radije nudite Nijemcima i Latinima, kojima takvih knjiga ne nedostaje, a svojim ih zemljacima koji nijedan drugi jezik doli kranjskoga ne poznaju ne priuštite? (Koruza 1991: 203)

4. Korisnost jezika

Svu Pohlinovu literarnu produkciju prožima povezivanje starih nazora s radikalnim preporodnim htijenjima. S jedne je strane tiskao molitvenike (*Molitivne bukuvce*, 1767), propovijedi (*Limbar med ternam*, 1768), prvu slovensku računicu (*Bukuvce za rajtengo*, 1781) i kao novi žanr hagiografije te poučne i zabavne svjetovne tekstove na slovenskom jeziku, na primjer *Kmetam za potrebo inu pomoč* (1789) ili *Kratkočasne uganke* (1788) te povijest slovenske, odnosno kranjske književnosti *Bibliotheca Carnioliae* na latinskom (do 1803. ostala u rukopisu) i *Kranjsku gramatiku* (1768) na njemačkom jeziku.

U najbližu ga vezu s prosvjetiteljskim nazorima dovodi onaj dio njegove gramatike u kojem govori o korisnosti kranjskoga jezika povezanoj s mišlju o prirodnim pravima većinskoga, premda društveno podređenog naroda. Ovako kaže:

Treba misliti i na korist koju od tog jezika ima svećenička i svjetovna vlastela kada govori sa seljakom na njegovu jeziku i tako ga lakše potakne na to da sluša crkvu i državu. Jako je pogrešno s Kranjcima govoriti na njemačkom kranjskom jeziku – teško te razumiju. Zar moraju seljaci zbog svojih vlastelina naučiti njemački? (Pohlin 1970: 11)

Te riječi govore i o tome da Pohlin *Kranjsku gramatiku* nije napisao za seljake, nego prije svega za privilegirane građanske slojeve koji su za slovenski jezik sve manje marili. Stoga je i napisana na njemačkom jeziku. Njome se obraćao prvenstveno obrazovanom svijetu koji je dvojio o pravilnosti slovenskoga jezika i trudio se dokazati mu upravo suprotno. Kako je gramatici dodao slovenske gramatičke nazive, bitno je utjecao na razvoj slovenskoga stručnog nazivlja. Gramatika je prema Pohlinu temelj preporodnoga književnog programa jer se samo njome može postići da obrazovani svijet i viši slojevi ne napuste slovenski jezik, nego ga zbog spoznaje o njegovoj kultiviranosti opet počnu govoriti i cijeniti. On naglašava:

S našim smo jezikom došli tako daleko da se čini kao da ga učeni svijet hoće sasvim napustiti i satrti. Ne daj Bože! Što će onda napraviti priprosti čovjek? Prvo pomagalo kojim to možemo spriječiti jest gramatika, a drugo potpun rječnik koji isto tako pripremam i koji ću tiskati domovini na korist. (...) Bez tih se krila jezik ne može uzdignuti. Stranci će ga uvijek nipodaštavati, a domaći ga ljudi nikad neće razumjeti. (Pohlin 1970: 12)

5. Poetika

Praktično jezikoslovlje ima dakle u Pohlinovu preporodnom programu primat, a tek je na drugome mjestu briga za „bolje stihove” na slovenskome jeziku, to jest za uzvišenu slovensku svjetovnu pjesničku praksu, koja je izražena u poetološkom dijelu gramatike. Marko Pohlin, rođen 1735. godine u Ljubljani, kao većina slovenskih intelektualaca onoga vremena pohađao je jezuitsku školu, a visoke je škole apsolvirao u samostanu. Zaredio se 1754. godine kod bosonogih augustinaca (diskalceata) i život proveo u samostanima u Mariabrunnu kod Beča, u Beču i u Ljubljani. Tako je sa svojom osnovnom naobrazbom ostao usidren u misaonost baroknoga vremena. Iako je bio otvoren prema različitim pobudama vremena, nije ih u potpunosti slijedio, nego ih je podređivao svojoj misaonoj osnovi. Najnapredniji je bio u preporodnom zanosu – zahtijevao je stvaranje na slovenskom jeziku na svim područjima, ali se o značenju takve literature nije previše pitao niti je za nju izradio kakav program. Poetološki dodatak gramatike o metrici, prvu slovensku poetiku, dodao je da bi kranjske pjesnike potaknuo na pisanje „boljih” slovenskih stihova. No njegov se prilog svodi samo na informaciju o najnužnijim metričkim pojmovima (dužina i kračina slogova, pauza, cezura, rima, stih, stopa). Pasus o pjesničkoj slobodi koji uključuje i listu slovenskih imena za antička božanstva govori o njegovu baroknom ukusu, od kojega odstupa tek u mišljenju kako je za dobrog pjesnika osim vježbe potrebna i prirodna nadarenost.

5.1. Nastava pjesništva

U 1. izdanju Pohlinove gramatike iz 1768. godine poetika je sastavni dio poglavlja o pravopisu, a u drugom, proširenom i popravljenom izdanju iz 1783. godine, ona postaje posebnim prilogom pod naslovom *O kranjskom umijeću pjesnikovanja (Von der krainischen Dichtkunst)*. Zanimljivo je da je prva slovenska poetika nastala prije nego što se pojavila i razvila umjetnička poezija na slovenskome jeziku, koju je poetika trebala objašnjavati. Pohlinova poetika stoga nije kodificirala stilski fenomen već realiziran u književnoj praksi, nego je imala prije svega programsku narodnoprerednu, političku i literarnu zadaću. Trebala je pokrenuti razvoj slovenske umjetničke poezije. Marko Pohlin razumije poetiku kao nastavu pjesništva: „Priroda, genij i vježba i u Kranjskoj će stvoriti najspretnijeg pjesnika, što se inače trudom i razbijanjem glave ne može postići.” (Koruza 1991: 205)

Pohlinova poetika dakle propisuje pravila za pjesnikovanje i objašnjava načela prema kojima treba pjesmu graditi. Da bi se govor pretočio u oblik koji se zove pjesma, mora se podrediti valovima metra, mora rabiti poseban materijal, to jest riječi i

pjesničke urese, tj. pjesnička sredstva. Ideal je poezije Pohlina programa što točnije ispunjavanje pravila. Pjesnikov cilj neka ne bude individualna pjesma, nego pjesma koja će se što je više moguće prilagoditi zahtjevima poetike. Takvim je poimanjem Pohlin poetiku ograničio na obradu pjesničkoga jezika, i to samo kao jezičnoga gradiva podvrnutog općim fonetskim i morfološkim zakonima. Pjesnički jezik nije doživljavao kao izraz kojim se prenose emocije i refleksije, nego kao određeni oblik jezika koji se podređuje pravilima sastavljenim posebno za njega. Zato i nije čudno što je Pohlina poetika sastavni dio gramatike, odnosno gramatika i poetika čine cjelinu.

5.2. Slovenizirana božanstva

Najopsežniji dio Pohline poetike je poglavlje o pjesničkoj slobodi. Podijeljeno je na opis stilskih figura, onoga što odstupa od običnoga govora, odnosno od pravila koja vladaju u jeziku, te na sloveniziranu, odnosno slaveniziranu antičku mitologiju. Pohlin je u slovensku poeziju želio uvesti antički mitološki kanon i tako naveo 44 božanstva i polubožanstva koja neka se nađu na raspolaganje slovenskim pjesnicima. Slavenskim je bogovima našao grčke dvojnike i za antičku i slavensku stvorio paralelnu slovensku, odnosno sloveniziranu mitološku ekipu.¹⁰³ Tako je nastala mješavina grčkog, rimskog i slavenskog mitološkog aparata koji je trebao služiti kao temelj pjesničkih simbola i izvor metaforičkog izražavanja.

5.3. Teorijskoknjiževno nazivlje

Premda je Pohlin *Kranjsku gramatiku*, pa tako i poetiku kao njezin sastavni dio, napisao na njemačkom jeziku, nije zanemario slovensko teorijskoknjiževno nazivlje.¹⁰⁴ U oba

103 Belin – Apolon; Beron – Jupiter; Bogina, Slavina – Juno; Bratek – Genius; Dražene, Družnice, Strašnice – furije; Družice – Karitas; Gospodične bogov – nimfe; Hromek, Zlomek – Vulkan; Hudina – Prosperina; Ljubček – Kupido; Modrica – Minerva; Muran – Neptun; Nočlica – Diana; Oglašuvavka – Eho; Rožencveta – Flora; Sejvina – Ceres; Selon – Merkur; Siba, Čistilka – Venus; Sreča – Fortuna; Viharnik – Aeolus (poglavlje *Von der Thonsprechung*, odnosno u 2. izdanju *Von der krainischen Dichtkunst*).

104 Izraze je za figure i trope prevodio s grčkog, odnosno tvorio sa slovenskim imenicama sa sufiksom *-ost*: apokopa – obsekčnost, sinonim – enakorečnost, antiteza – prutistavnost, mioza – zmanjšatnost, u 2. izdanju zmanjšateljnost, proteza – pestavljenost, u 2. izdanju perdadeljnost, diareza – rezdejlnost, metateza – prestavljenost, sinegdoha – skupjennost, u 2. izdanju skupjemanost, anastrofa – prebražnost, u 2. izdanju preobraženost, idiotizam – lesnorečnost, ironija – posmehvačnost (potpoglavlje *Von den poetischen Freyheiten*).

izdanja pored njemačkih termina u zagradama stoje i slovenski. Za 18 njemačkih naziva našao je ili skovao 21 slovenski stručni naziv.¹⁰⁵

Pohlinova poetika u vrijeme nastanka nije bila suvremeno orijentirana i nije se mogla uključiti u europsku razvijenu estetsku misao 2. polovice 18. stoljeća. Pohlinov je ideal bio u dalekoj prošlosti, u humanističkoj estetici. Slovencima je htio pružiti visoki tip književnosti, iako ni sam nije točno znao kakav bi on trebao biti. No njegovo je djelo svejedno bitno zbog toga što je u slovenski umjetnički život uveo teorijsko raspravljanje o pjesnikovanju, pjesničkom izrazu i pjesničkim sredstvima. Time je pokrenuo slovensku umjetničku riječ koja je u narednim desetljećima preuzela bitnu ulogu u slovenskom nacionalnom životu. Između 1. i 2. izdanja Pohlinove *Kranjske gramatike*, od 1779. do 1781. godine, izlazio je pjesnički almanah *Pisanice*, prvo djelo slovenske svjetovne književnosti pod vodstvom Pohlinova augustinskog brata Janeza Damascena Deva.

6. Utjecaji

Na Pohlinovu *Kranjsku gramatiku*, prije svega na terminologiju, na narodnoprporodni ton uvoda i na poglavlje o metrici, utjecala su djela slovenskih gramatičara Adama Bohoriča iz 16. stoljeća i Hipolita iz 17., odnosno 18. stoljeća, njemačkog autora poetike i metrike Martina Opitza iz 17. stoljeća te djela čeških gramatičara Vaclava Rose iz 17. stoljeća i Vaclava Pohla, Pohlinova suvremenika. Utjecaj Gottschedovog djela *Deutsche Sprachkunst* otkrivaju podnaslov *Kranjske gramatike* – ili umjetnost kranjski jezik pravilno govoriti i pisati – te Pohlinov odlučan, gotovo odrješit stil. Pohlin se stavio u ulogu jezičnoga zakonodavca, smatrao se prvim gramatičarom kranjskog jezika¹⁰⁶, koji stoga kao prvi jezični otkrivač ima pravo na stvaranje novih riječi i na posuđivanje iz drugih jezika (a posuđivao je prije svega iz češkog i hrvatskog) (Stabej 1972: 15–16). Iako je pri stvaranju svoje gramatike izdašno crpio i iz Bohoriča (*Arcticae horulae succisivae*, Wittenberg, 1584) i iz Hipolita (*Grammatica Latino-Germanico-Slavonica*, Ljubljana, 1715), o tome nije nigdje ništa napisao i tvrdoglavo je o sebi govorio kao o prvom slovenskom gramatičaru (Pohlin 1970: 7–8).

105 Npr. die Thonsprechung – spevorečnost (metrika), das Reimglied – pesemske dejl, pęsmęske dejl, skok (stopa), das Reimmař – pęsmęska mira (stih), der Abschnitt – predahenje (cezura), das Lied – pesem (pjesma) (poglavlje *Von der Thonsprechung*, odnosno u 2. izdanju *Von der krainischen Dichtkunst*).

106 řto je doista i bio, na řto upozorava Igor Grdina (2013: 43) jer je „polazio od svoje vizije književnog idioma zemljaka koja se nije poklapala ni sa jednom starijom“ i jer je, za razliku od svojih prethodnika, „veći dio prosvjetiteljskih napora izričito posvetio řiteljima rodne pokrajine – Kranjske“ (Grdina 2013: 42).

Njegovi su ga suvremenici, a pogotovo sljedeća generacija slovenskih prosvjetitelja, to jest članovi Zoisova preporodnog kruga, zbog toga kritizirali, bilo javno bilo privatno. Žiga Zois na primjer u pismu Valentinu Vodniku 1794. godine kaže:

Neoprostivo je što otac Marko nije našao za shodno spomenuti ni gramatiku iz 1715. godine ni stariju Bohoričevu, kojih primjerke doista čuvaju tu u diskalceatskoj knjižnici. No takve anegdote ostaju među nama! (Zois 1970: 22)

7. Rječnik

Kad je Pohlin postao članom obnovljene ljubljanske Akademije radnih, odnosno marljivih (*Academia operosorum*), dao je sebi napraviti ekslibris s pčelinjom košnicom i riječima *collectis oritur* (što se odnosilo na pripremanje rječnika, tj. sakupljanjem nastaje) te svome imenu dodao latinsko akademsko ime *Novus*. Tim se imenom 1781. godine u riječi i slici podičio na naslovnoj stranici svoga slovensko, odnosno kranjsko-njemačko-latinskog rječnika *Tu malu besedishe treh jezikov, das kleine woerterbuch in dreyen sprache*.

Pohlinov rječnik *Tu malu besedišče treh jezikov* prvi je tiskani rječnik sa slovenskim natuknicama (ima ih 12.640). Služio se svim do tada objavljenim slovenskim rječnicima, osim talijansko-slovenskim rječnikom Alasije da Sommaripe s početka 17. stoljeća (*Vocabolario Italiano e Schiavo*, Udine, 1607), i drugim slavenskim rječnicima, pogotovo rječnikom *Gazophylacium latinoillyricum* Ivana Belostenca iz 1740. godine, od kojeg je preuzeo hrvatsko-latinski dio za svoje slovenske natuknice (kako je Pohlinov rječnik prvi tiskani rječnik sa slovenskim natuknicama, nije se mogao ugledati u neki slovenski predložak).

Tako se u Pohlinovu rječniku našlo mnogo hrvatskih i čeških riječi, za koje nisu postojali slovenski ekvivalenti – tako je slavenizirao tadašnji slovenski korpus. Pohlinov je rječnik prvi ponudio domaće riječi za najobičnije tuđice koje su „kvarile“ tadašnji slovenski jezični izraz. Kako je bio sklon neobičnim riječima i svojstvenim kovanicama, i one su se našle u njegovu rječniku.

Zbog ustrajanja na ljubljanskom govoru i odbacivanja živog seoskog jezika kao nekultiviranog, zbog obilnog posuđivanja iz slavenskih jezika i zbog nekritičnog zadržavanja svakojakih germanizama nije mogao postići konstruktivno čišćenje jezika. Takve su se riječi prepisivanjem iz Pohlinova slovensko-njemačko-latinskog rječnika još dugo vukle po novim slovenskim rječnicima, no u živu upotrebu ušle su samo njegove „dobre“ riječi, to ipak treba naglasiti (Stabej 1972: 16–17). Povijest se s rijetko kojim slovenskim stvarateljem tako poigrala kao što se poigrala s Markom Pohlinom. Njegov su rječnik svi prezirali, a u isto vrijeme i ne znajući svi prepisivali iz njega.

8. Zaključak

Pohlinova ljubav prema domovini i materinskom jeziku te njegov entuzijizam u početku su jako utjecali na suvremenike. No tvrdoglavo ustrajanje na samovoljnom šaranju slovenskog jezika umjetnim kovanicama te tuđim riječima i oblicima brzo je zasjenilo njegove odlike i zasluge za slovenski književni preporod. Krug Pohlinovih kritičara i omalovažavalaca bivao je sve širi, pogotovo nakon Kopitarove kritike njegovih gramatičkih i pravopisnih novotarija te oštrih riječi s početka 19. stoljeća. Jernej Kopitar je lamentirao kako je Pohlinova ljubav prema domovini napravila više štete nego koristi i kakva je nesretna okolnost bila što se upravo Pohlin morao tako jako zaljubiti u kranjski jezik (Koruza 1991: 200). Sve do 1926. godine, kada je Anton Breznik (1926: 143–165) temeljito i stručno obradio Pohlinov trojezični rječnik, pokretač slovenskog preporodnog pokreta Marko Pohlin među inteligencijom i među priprostim ljudima nije bio cijenjen ili uvažavan ni kao leksikograf ni kao gramatičar ni kao autor više od 60 djela.

Pohlin je osim nametanja i ustrajanja na sasvim ili djelomično pogrešnoj tvorbi riječi, na svojstvenom pravopisu i nepotrebnim grafijskim reformama, koje su od ondašnje slovenske grafije napravile zbrku (kraj tome napravio je tek Jurij Japelj prijevodom Biblije krajem 18. stoljeća), došao na loš glas i zbog istaknute samohvale. U uvodu u gramatiku, na primjer, kaže: „Napravio sam toliko koliko do dana današnjeg nije napravio nitko i napraviti ću barem toliko koliko prije mene nije napravio još nijedan zemljak.” (Pohlin 1970: 12). Tvrdio je kako prije njegove *Kranjske gramatike* nije bilo „nikakvih pravila, nikakve gramatike u kojoj bi se moglo potražiti i naći što je ispravno” (Pohlin 1970: 12), premda se pri pisanju služio gramatikama Bohoriča i Hipolita. A na kritiku da s previše slobode i previše olako stvara nove, odnosno umjetne riječi odgovorio je retoričkim pitanjem: „Ne smije li novi gramatičar oblikovati riječi od korijena koji osvjetljavaju stvari i prirodu stvari te je objašnjavaju?” (Pohlin 1970: 23)

Ako ostavimo po strani Pohlinovo ustrajanje na nepotrebnoj grafijskoj reformi, njegovu samovoljnu tvorbu riječi i usidrenost u estetiku starijih razdoblja, moramo priznati kako je njegov prilog razvoju slovenskog književnog jezika priličan. Iako bez previše smisla za znanstvenu kritičnost, pokrenuo je slovenski preporodni pokret, u čijoj je osnovi bila misao da bez narodnoga, materinskog jezika nema kulturnog i inog razvitka naroda, te slovensku svjetovnu poeziju. Stoga mu možemo oprostiti što je kad je postao članom Akademije marljivih, svom svjetovnom imenu Anton te redovničkom Marko samosvjesno dodao akademsko ime Novus.

Literatura

- Breznik, Anton, 1926. *Slovenski slovarji*. Ljubljana: Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani.
- Grdina, Igor, 2013. Pohlin na poti od Kranjca do Slovenca. *Novi pogledi na filološko delo o. Marka Pohlina in njegov čas* (ur. I. Orel). Ljubljana: ZIFF. 41–47.
- Kidrič, France (ur.), 1976. *Slovenski biografski leksikon II*. Reproducirani ponatis.
- Koruza, Jože, 1991. *Slovstvene študije*. Ur. J. Pogačnik. Ljubljana: ZIFF.
- Pohlin, Marko, 1783. *Kraynska grammatika, das ist: Die kraynerische Grammatik, oder Kunst die kraynerische Sprache regelrichtig zu reden, und zu schreiben*. Laybach: im Verlage bey Lorenz Bernbacher, Burgerl. Buchbinder. URN:NBN:SI:DOC-SOQKWPHP na <http://www.dlib.si> (15. 3. 2019)
- Pohlin, Marko, 1970. *Izbrano delo*. Ur. J. Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stabej, Jože, 1972. M. Pohlin: Tu malu besedishe treh jesikov. Pohlin, Marko, *Tu malu besedishe treh jezikov, Das kleine woertebuch in dreyen sprachen*. München.
- Toporišič, Jože, 1983. Pohlinova slovnica. *XIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture* (ur. H. Glušič). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 95–128.
- Zois, Žiga, 1970. *Izbrano delo*. Ur. J. Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bisogna pensare anche all'utilità della lingua
(sulla missione linguistica di Marko Pohlin)

Marko Pohlin è autore del primo vocabolario sloveno stampato con le voci slovene (1781) e la prefazione alla sua *Grammatica di Kranj* (1768), scritta in lingua tedesca, rappresenta la prima manifestazione delle aspirazioni illuministiche slovene ossia delle aspirazioni risorgimentali popolari, mentre il capitolo sulla poetica e metrica nello stesso libro rappresenta il primo impulso pratico per la creazione letteraria in lingua slovena.

Parole chiave: Marko Pohlin, *Grammatica di Kranj*, terminologia specialistica, poetica, illuminismo

Treba je misliti tudi na koristnost jezika
(o jezikovnem poslanstvu Marka Pohlina)

Marko Pohlin je avtor prvega tiskanega slovarja s slovenskimi gesli (1781), uvod k njegovi v nemščini napisani *Kranjski gramatiki* (1768) je prva manifestacija slovenskih razsvetljenskih oziroma narodnoprerodnih teženj, poglavje o poetiki in metriki v isti knjigi pa prva praktična pobuda za literarno snovanje v slovenščini.

Ključne besede: Marko Pohlin, *Kranjska gramatika*, strokovno izrazje, poetika, razsvetljenje

Odlomci iz recenzija

U Zborniku su raznolikim priložima zastupljeni radovi sveučilišnih, srednjoškolskih i osnovnoškolskih nastavnika te drugih znanstvenih i/ili kulturnih djelatnika iz Istre (uglavnom iz Pule i Novigrada), iz Zagreba i Osijeka te Slovenije i Bosne i Hercegovine u kojima je riječ ili izravno o plodnoj i raznovrsnoj djelatnosti Mirjane Benjak ili se u vezi s tom djelatnosti obrađuju teme iz područja metodike nastave hrvatskoga jezika i književnosti, interkulturalne komunikacije, kontrastivnoga jezikoslovlja, fonetike (posebno akcentologije) itd. (...)

Svemu rečenom treba dodati da je Zbornik posvećen osobi koja je u stručnim krugovima poznata kao izrazito principijelna, nedvosmislena u ocjenama i zaključcima te neposredna i izravna u javnim nastupima. Time je stekla naglašene simpatije i među svojim učenicima i studentima, i među kolegama i suradnicima, a i u širim znanstvenim i stručnim krugovima, posebno u Hrvatskoj i Sloveniji.

Ivo Pranjković

Za zaključek tega mojega kratkega orisa obsežnega in učinkovitega ustvarjalnega opusa Mirjane Benjak velja poudariti njeno trajno angažiranost za kakovostno izobraževanje učiteljev/profesorjev hrvaškega jezika, poglobljanje teoretičnih jezikovnostilističnih analitičnih pogledov, uveljavljanje kontrastivne lingvistike in sodobne metodologije znanstvenega raziskovanja nasploh. In ne nazadnje, njeno vseprisotno, globoko in ustvarjalno ljubezen do Istre, njenih ljudi, večetičnosti in večjezičnosti, specifične kulture in visokih dosežkov ...

Čisto na koncu pa si Mirjana Benjak posebno omembo in trajno hvaležnost zasluži tudi za konstruktivno, aktivno in naklonjeno dolgoletno sodelovanje s kolegicami, kolegi in ustanovami v Sloveniji, zlasti z Oddelkom za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (oz. njegovimi nasledniki po letu 2002), o katerem pričajo tudi strani tega zbornika s sedmimi besedili slovenskih kolegic in kolegov.

Zbornik realistično odlikava obsežno delo in plemenito osebnost cenjene profesorice Mirjane Benjak in z njim izkazujemo visoko, povsem zaslužno trajno priznanje njenemu uspešnemu delu in pomembnim jezikoslovnim in literarnozgodovinskim oziroma literarnoteoretskim dosežkom.

Vladimir Osolnik

Estratti dalle recensioni

Il volume contiene diversi contributi ad opera di docenti universitari e insegnanti nei licei, scuole medie e elementari, nonché di ricercatori e/o operatori culturali istriani (soprattutto di Pola e Cittanova) e provenienti da altre città croate (Zagabria e Osijek), dalla Slovenia e Bosnia ed Erzegovina, in cui vengono presentati sia la fertile e variegata attività di Mirjana Benjak che i temi connessi alla sua attività e incentrati sulla metodologia didattica dell'insegnamento della lingua e letteratura croata, sulla comunicazione interculturale, sulla linguistica contrastiva, sulla fonetica (in particolar modo l'accentologia), ecc.

La Raccolta è dedicata a una persona stimata per i suoi principi, per la natura inequivocabile dei suoi giudizi e delle conclusioni nonché per il suo atteggiamento sincero e aperto negli interventi pubblici. La Benjak gode del rispetto e di una profonda simpatia sia da parte dei suoi allievi, studenti e colleghi sia da parte degli studiosi e dei ricercatori accademici, soprattutto in Croazia e Slovenia.

Ivo Pranjković

In conclusione di questo mio breve compendio della pregevole e vasta opera di Mirjana Benjak è mio desiderio ribadire il suo costante impegno per una buona ed efficace formazione degli insegnanti/dei docenti di croato, per un'approfondimento delle posizioni teoretiche, linguistiche, stilistiche e analitiche, nonché per l'affermazione della linguistica contrastiva e delle moderne metodologie della ricerca scientifica in generale. È inoltre ammirevole la sua profonda, creativa e onnipresente devozione verso l'Istria, la sua gente, la sua natura multi-etnica e multilingue, la sua specifica cultura e le sue grandi conquiste...

Mirjana Benjak merita la nostra eterna gratitudine anche per il suo significativo contributo in una dinamica, costruttiva e benevola collaborazione con i colleghi e le colleghe attivi in varie istituzioni slovene, in particolar modo con il Dipartimento di lingue e letterature slave della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Lubiana (ovvero con i Dipartimenti formatisi dopo la sua scissione nel 2002). Ne è una viva prova questo volume in cui sono pubblicati sette contributi firmati dai colleghi e dalle colleghe sloveni.

Gli atti in questo volume costituiscono una rappresentazione realistica della fecondità dell'opera e della nobiltà del carattere della rispettabile professoressa Mirjana Benjak. Gli autori desiderano rendere il massimo omaggio al suo fruttuoso lavoro e agli straordinari risultati da lei conseguiti sul campo linguistico, teoretico- e storico-letterario.

Vladimir Osolnik